

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (трети състав)

8 декември 2022 година *

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси — Директива (ЕС) 2016/343 — Укрепване на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство — Член 8, параграф 1 — Право на обвиняем да присъства на съдебния процес срещу него — Член 47, втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата на основните права на Европейския съюз — Право на справедлив съдебен процес и право на защита — Разпит на свидетели на обвинението в отсъствието на обвиняемия и на неговия адвокат в досъдебната фаза на наказателното производство — Невъзможност да се разпитат свидетелите на обвинението в съдебната фаза на това производство — Национална правна уредба, която позволява на наказателен съд да основе съдебния си акт на предишни показания на посочените свидетели“

По дело C-348/21

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Специализирания наказателен съд (България) с определение от 3 юни 2021 г., постъпило в Съда на 4 юни 2021 г., в рамките на наказателно производство срещу

ХЯ,

ИП,

ДА,

ЗИ,

СС,

при участието на

Специализирана прокуратура,

СЪДЪТ (трети състав),

състоящ се от: К. Jürimäe, председател на състава, М. Safjan (докладчик), N. Piçarra, N. Jääskinen и М. Gavales, съдии,

генерален адвокат: А. М. Collins,

* Език на производството: български.

секретар: A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

- за ИП, от Хр. Георгиев, адвокат,
- за ДД, от В. Василев, адвокат,
- за Европейската комисия, от М. Wasmeier и Ив. Залогин, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 7 юли 2022 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 6, параграф 1 и член 8, параграф 1 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство (ОВ L 65, 2016 г., стр. 1), както и на член 47, втора алинея от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).
- 2 Запитването е отправено в рамките на наказателно производство, образувано срещу ХЯ, ИП, ДД, ЗИ и СС (наричани по-нататък заедно „съответните подсъдими“) за престъпления, извършени в областта на незаконната имиграция.

Правна уредба

Международното право

- 3 Член 6 („Право на справедлив съдебен процес“) от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г. (наричана по-нататък „ЕКПЧ“), предвижда:

„1. Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона. [...]

[...]

3. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, има в частност следните права:

[...]

d) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и да изисква призоваването и разпитът на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението;

[...]“.

Правото на Съюза

4 Съображения 22, 33, 34, 36, 41 и 47 от Директива 2016/343 гласят:

„(22) Тежестта на доказване на вината на заподозрения или обвиняемия се носи от обвинението и всяко съмнение следва да е в полза на заподозрения или обвиняемия. Презумпцията за невиновност би била нарушена, ако тежестта на доказване бъде прехвърлена от обвинението към защитата, без да се засягат правомощията на съда за служебно установяване на факти и независимостта на съдебната власт при извършването на преценка за вината на заподозрения или обвиняемия, както и използването на фактически или юридически презумпции по отношение на наказателната отговорност на заподозрения или обвиняемия. [...]

[...]

(33) Правото на справедлив съдебен процес е един от основните принципи на демократичното общество. На него се основава правото на заподозрените и обвиняемите да присъстват на съдебния процес, което следва да бъде гарантирано в целия Съюз.

(34) Когато заподозрените или обвиняемите нямат възможност да присъстват на съдебния процес по независещи от тях причини, те следва да могат да поискат определянето на нова дата за съдебното заседание в предвидените в националното право срокове.

[...]

(36) При определени обстоятелства решението относно вината или невиновността на заподозрения или обвиняемия следва да може да бъде постановено дори и ако въпросното лице не присъства на съдебния процес. [...]

[...]

(41) Правото на лицата да присъстват на съдебния процес може да бъде упражнено единствено ако се провеждат едно или повече съдебни заседания. Това означава, че правото на лицата да присъстват на съдебния процес не може да се прилага, ако приложимите национални процесуални правила не предвиждат съдебни заседания. [...]

[...]

(47) Настоящата директива утвърждава основните права и принципи, признати в Хартата и ЕКПЧ, включително забраната на изтезанията и на нечовешкото или унижително отношение, правото на свобода и сигурност, зачитането на личния и семейния живот, правото на неприкосновеност на личността, правата на детето, интеграцията на хората с увреждания, правото на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес, презумпцията за невинност и правото на защита. По-конкретно, следва да се вземе предвид член 6 [ДЕС], съгласно който Съюзът признава правата, свободите и принципите, определени в Хартата, и съгласно който основните права, както са гарантирани от ЕКПЧ и както произтичат от общите конституционни традиции на държавите членки, представляват общи принципи на правото на Съюза“.

5 Член 2 („Приложно поле“) от тази директива предвижда:

„Настоящата директива се прилага по отношение на физическите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство. Тя се прилага на всички етапи на наказателното производство от момента, в който лицето е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление или на предполагаемо престъпление, до влизането в сила на решение, с което окончателно се установява дали лицето е извършило съответното престъпление“.

6 Член 6 („Тежест на доказване“), параграф 1 от посочената директива гласи:

„Държавите членки гарантират, че обвинението носи тежестта на доказване на вината на заподозрените или обвиняемите. Това не засяга евентуалното задължение на съдията или на компетентния съд да търси както уличаващи, така и оневиняващи доказателства, както и правото на защитата да представя доказателства в съответствие с приложимото национално право“.

7 Член 8 („Право на лицата да присъстват на съдебния процес“), параграфи 1 и 2 от същата директива предвижда:

„1. Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат правото да присъстват на съдебния процес срещу тях.

2. Държавите членки могат да предвидят възможност съдебният процес, в който може да бъде постановено решение относно вината или невинността на заподозрения или обвиняемия, да се проведе в негово отсъствие, при условие че:

а) заподозреният или обвиняемият е бил уведомен своевременно за съдебния процес и за последиците от неговото неявяване; или

б) заподозреният или обвиняемият, след като е бил уведомен за съдебния процес, се представлява от упълномощен да го защитава адвокат, избран от самия него или назначен от държавата“.

Българското право

Закон за Министерството на вътрешните работи

- 8 Видно от член 72, алинея 1 във връзка с член 73 от Закона за Министерството на вътрешните работи (ДВ, бр. 53 от 27 юни 2014 г., стр. 2) в редакцията му, приложима към спора в главното производство, лице, за което има данни, че е извършило престъпление, може да бъде задържано за не повече от 24 часа преди привличането му като обвиняем.

НПК

- 9 Съгласно член 12 от Наказателно-процесуалния кодекс (наричан по-нататък „НПК“) съдебното производство е състезателно, а защитата и обвинението имат равни процесуални права.
- 10 Съгласно член 46, алинея 2, точка 1 и член 52 от НПК досъдебната фаза на производството се провежда от разследващите органи под надзора на прокурора.
- 11 Както е видно от акта за преюдициално запитване, съгласно член 107, алинея 1 и членове 139 и 224 от НПК, за да се съберат доказателства, свидетелят се разпитва в досъдебната фаза на наказателното производство, обичайно без присъствието на обвиняемия и на неговия адвокат. Съгласно член 280, алинея 2 от НПК във връзка с член 253 от него впоследствие в съдебната фаза на производството свидетелят се разпитва отново в съдебното заседание в присъствието на обвиняемия и на неговия адвокат, които тогава имат възможност да зададат своите въпроси на свидетеля.
- 12 Член 223 („Разпит на свидетеля пред съдия“) от НПК предвижда в алинеи 1 и 2:

„(1) Когато съществува опасност свидетелят да не може да се яви пред съда поради тежка болест, продължително отсъствие от страната или по други причини, които правят невъзможно явяването му в съдебно заседание, а също и когато е необходимо да се закрепят показания на свидетел, които са от изключително значение за разкриване на обективната истина, разпитът се извършва пред съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се извършва действието. В този случай делото не се предоставя на съдията.

(2) Органът на досъдебното производство осигурява явяването на свидетеля и възможност на обвиняемия и неговия защитник, ако има такъв, да участват при провеждането на разпита“.

- 13 Член 281 („Прочитане на показанията на свидетел“) от НПК предвижда в алинея 1, точка 4 и алинея 3:

„(1) Показанията на свидетел, дадени по същото дело пред съдия в досъдебното производство или пред друг състав на съда, се прочитат [в съдебното заседание], когато:

[...]

4. свидетелят не може да бъде намерен, за да бъде призован, или е починал;

[...]

3. При условията по ал. 1, т. 1—6 показанията на свидетел, дадени пред орган на досъдебното производство, се прочитат [в съдебното заседание], когато при разпита са участвали обвиняемият и неговият защитник, ако такъв е упълномощен или назначен. Когато съответните подсъдими са повече, за прочитане на показанията е необходимо съгласие на тези от тях, които не са били призовани за разпита или са посочили уважителни причини за неявяването си, и прочетените показания се отнасят до повдигнатото им обвинение“.

Главното производство и преюдициалният въпрос

14. Срещу съответните подсъдими, сред които има служители на „Гранична полиция“ на Аерогара София (България), е образувано наказателно производство за престъпления в областта на незаконната имиграция.
15. ИП, ДД, СС и ХЯ са арестувани вечерта на 25 май 2017 г. и са привлечени като обвиняеми на следващия ден. ЗИ е арестувана на 31 май 2017 г. и е привлечена като обвиняема същия ден. След това на съответните подсъдими е наложена мярка за неотклонение задържане под стража и им е осигурена помощ от адвокат.
16. В досъдебната фаза на наказателното производство няколко граждани на трети държави, а именно ММ, РБ, КХ, ХН и ПР (наричани по-нататък заедно „съответните свидетели“), за чието незаконно влизане в България се твърди, че е улеснено от съответните подсъдими, са разпитани от разследващите органи, подпомагащи прокурора.
17. Част от разпитите са проведени пред съдия. Така ММ и РБ са изслушани пред съдия съответно на 30 март 2017 г. и на 12 април 2017 г., КХ — на 26 май 2017 г., ХН — на 30 март 2017 г., и ПР — на 30 март 2017 г. и на 12 април 2017 г.
18. Поради незаконното пребиваване на съответните свидетели на българска територия срещу тях са проведени административни производства с оглед на извеждането им от страната.
19. В досъдебната фаза на наказателното производство СС и ДД отправят изрично искания за разпит на ММ. Прокурорът не уважава тези искания.
20. На 19 юни 2020 г., като приема, че са основателни твърденията, че съответните деяния са извършени от съответните подсъдими, Специализираната прокуратура (България) внася обвинителен акт в Специализирания наказателен съд (България).
21. Както е видно от акта за преюдициално запитване, опитите на тази юрисдикция да призове съответните свидетели за провеждането на разпита им в присъствието на съответните подсъдими и на тяхната защита са се оказали неуспешни било защото не е било възможно да се определи местопребиваването им, било защото те са били изведени от българската територия или са я напуснали доброволно. Така според посочената юрисдикция няма никаква възможност съответните свидетели да бъдат разпитани лично в съдебната фаза на производството.

- 22 В съдебното заседание, проведено пред запитващата юрисдикция на 9 април 2021 г., прокурорът отправя искане в съответствие с член 281, алинея 1 от НПК да се прочетат показанията на съответните свидетели, дадени в досъдебната фаза на наказателното производство, за да може тези показания да станат част от доказателствения материал, въз основа на който тази юрисдикция ще се произнесе по същество.
- 23 Запитващата юрисдикция има съмнения дали прилагането на тази национална разпоредба е съвместимо с правото на Съюза при обстоятелствата в случая и иска да се установи дали не е длъжна да я остави без приложение по делото в главното производство.
- 24 В това отношение тя посочва, че показанията на съответните свидетели имат определящо значение при преценката на вината на съответните подсъдими и че решението, което трябва да вземе, ще зависи до голяма степен от това дали и евентуално доколко може да се основава на съдържащата се в тези показания информация.
- 25 Тя уточнява, че посочената национална разпоредба има за цел да предотврати опасността даден свидетел да не може да бъде разпитан в съдебната фаза на наказателното производство, като предвижда, че последният може да бъде разпитан пред съдия в досъдебната фаза на това производство. Ролята на последния, който не разполага с преписката по делото, се състои по-специално в това да гарантира формалната законосъобразност на разпита. В този случай, когато заподозрян вече е привлечен като обвиняем, той се уведомява за разпита на свидетеля и му се предоставя възможност да участва в него.
- 26 На практика обаче тази национална правна уредба може да бъде заобиколена, както е станало в конкретния случай. Всъщност е достатъчно в досъдебната фаза на наказателното производство разпитът на свидетеля да се проведе пред съдия в 24-часовия период от време между ареста на заподозрения и привличането му като обвиняем, за да нямам право нито той, нито неговият адвокат, да участват в разпита, доколкото към този момент заподозреният все още не е бил официално привлечен като обвиняем.
- 27 При тези обстоятелства Специализираният наказателен съд решава да спре производството и да постави на Съда следния преюдициален въпрос:
- „Съответен ли е на чл. 8 ал. 1 и на чл. 6 ал. 1 вр. съобр. 33—34 от Директива 2016/343 и на чл. 47 ал. 2 от Хартата национален закон, който предвижда, че правото на подсъдимия да присъства в процеса е спазено и че прокурорът надлежно упражнява задължението си да докаже вината на обвиняемия, ако в съдебната фаза на наказателния процес, когато свидетели не могат да бъдат разпитани поради обективни причини, бъдат приети показанията на тези свидетели, дадени в досъдебната фаза на процеса — при условие че тези свидетели са били разпитани само от обвинението и без участието на защитата, но пред съдия, и при условие че обвинението още в досъдебната фаза е можело да осигури възможност на защитата да участва в този разпит, но не го е направило?“.
- 28 С писмо от 5 август 2022 г. Софийски градски съд (България) уведомява Съда, че вследствие на изменение на закона, влязло в сила на 27 юли 2022 г., Специализираният наказателен съд е закрит и че считано от тази дата, някои от разглежданите от него наказателни дела, включително делото по главното производство, преминават в компетентността на Софийски градски съд.

По преюдициалния въпрос

- 29 Най-напред е необходимо да се припомни, че съгласно член 52, параграф 3 от Хартата, доколкото тя съдържа права, съответстващи на права, гарантирани от ЕКПЧ, техният смисъл и обхват са същите като дадените им в посочената конвенция. Всъщност, както следва от разясненията относно Хартата на основните права (ОВ С 303, 2007 г., стр. 17), член 48, параграф 2 от Хартата, съгласно който на всеки обвиняем се гарантира зачитане на правото на защита, съответства на член 6, параграф 3 от ЕКПЧ. Ето защо преюдициалният въпрос трябва да се разгледа и в светлината на член 48, параграф 2 от Хартата.
- 30 При тези обстоятелства следва да се приеме, че с въпроса си запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 8, параграф 1 от Директива 2016/343 във връзка с член 47, втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат прилагането на национална правна уредба, която позволява на национален съд, когато не е възможно да разпита свидетел на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство, да основе решението си относно вината или невинността на обвиняемия на показанията на посочения свидетел, получени при разпит, проведен пред съдия в досъдебната фаза на това производство, но без участието на обвиняемия или на неговия адвокат.
- 31 Що се отнася, на първо място, до член 6, параграф 1 от Директива 2016/343, съгласно тази разпоредба държавите членки гарантират, че обвинението носи тежестта на доказване на вината на заподозрените или обвиняемите.
- 32 Несъмнено е вярно, че както е видно от съображение 22 от Директива 2016/343, член 6, параграф 1 от тази директива, който урежда разпределянето на тежестта на това доказване (вж. в този смисъл решение от 28 ноември 2019 г., Специализирана прокуратура, С-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, т. 31), не допуска посочената тежест на доказване да бъде прехвърлена от обвинението към защитата. Както обаче отбелязва генералният адвокат в точка 61 от заключението си, посоченият член 6, параграф 1 не предвижда нито условията, при които обвинението трябва да докаже вината на обвиняемия, нито условията, при които, като упражнява правото си на защита, последният трябва да има възможност да оспори доказателствата, представени от обвинението в съдебната фаза на наказателното производство.
- 33 При тези обстоятелства следва да се констатира, че член 6, параграф 1 от Директива 2016/343 не се прилага по отношение на национална правна уредба като разглежданата в главното производство.
- 34 На второ място, що се отнася до член 8, параграф 1 от Директива 2016/343, съгласно тази разпоредба държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите имат правото да присъстват на съдебния процес срещу тях.
- 35 В това отношение е необходимо да се припомни, от една страна, че съгласно член 2 от Директива 2016/343 тя се прилага по отношение на физическите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство. Тя се отнася до всички етапи на наказателното производство от момента, в който лицето е заподозряно или обвинено в

извършването на престъпление или на предполагаемо престъпление, до влизането в сила на решение, с което окончателно се установява дали лицето е извършило съответното престъпление.

- 36 От друга страна, от член 8, параграф 2 от Директива 2016/343 във връзка със съображения 36 и 41 от нея следва, че въз основа на правото му да присъства на съдебния процес срещу него, обвиняемият трябва да има възможност да се яви лично на съдебните заседания, които се провеждат в рамките на водения срещу него съдебен процес.
- 37 Както отбелязва по същество генералният адвокат в точка 38 от заключението си, запитващата юрисдикция иска да установи съдържанието и условията за упражняване на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в съдебната фаза на наказателното производство. Всъщност несъмнено е вярно, че вземането предвид — за целите на решението относно вината или невинността на обвиняемия — на показанията на свидетел на обвинението, разпитан в отсъствието на обвиняемия и на неговия адвокат в досъдебната фаза на наказателното производство, без последните да са имали възможност да участват в разпита или да изискат разпит на този свидетел в съдебната фаза на същото производство, не лишава обвиняемия от възможността да се яви лично на съдебните заседания, които се провеждат в рамките на водения срещу него съдебен процес. В подобна хипотеза обаче ролята на обвиняемия се свежда до пасивно присъствие при прочита на съдържанието на показанията на този свидетел, така както са записани в протокола от разпит, в който обвиняемият не е могъл да участва в досъдебната фаза на наказателното производство.
- 38 При тези обстоятелства следва, на първо място, да се прецени дали наред с правото на лично явяване на съдебните заседания, които се провеждат в рамките на водения срещу обвиняемия съдебен процес, правото на последния да присъства на съдебния процес срещу него, закрепено в член 8, параграф 1 от Директива 2016/343, му предоставя и правото да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство.
- 39 В това отношение следва да се припомни, че съгласно съображение 47 от Директива 2016/343 тя утвърждава основните права и принципи, признати в Хартата и ЕКПЧ, включително правото на справедлив съдебен процес, презумпцията за невинност и правото на защита.
- 40 Както следва от съображение 33 от тази директива, правото на заподозрените или обвиняемите да присъстват на съдебния процес срещу тях се основава на правото на справедлив съдебен процес, закрепено в член 6 от ЕКПЧ, на който съответстват, както се уточнява в разясненията относно Хартата, член 47, втора и трета алинея и член 48 от нея. Следователно Съдът трябва да гарантира, че даденото от него тълкуване на последните разпоредби осигурява такова ниво на защита, което се съобразява с нивото на защита, гарантирано от член 6 от ЕКПЧ, както е тълкуван от Европейския съд по правата на човека (решение от 15 септември 2022 г., ДД (Повторен разпит на свидетел), С-347/21, EU:C:2022:692, т. 31 и цитираната съдебна практика).
- 41 В тази насока от практиката на Европейския съд по правата на човека следва, че явяването на обвиняемия е от първостепенно значение с оглед на провеждането на справедлив наказателен процес, като в това отношение задължението да се гарантира правото на

обвиняемия да присъства в съдебната зала е един от същностните аспекти на член 6 от ЕКПЧ (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 18 октомври 2006 г., *Hermi c/у Италия*, СЕ:ЕCHR:2006:1018JUD001811402, § 58).

- 42 По-специално Европейският съд по правата на човека е приел, че с оглед на правото на защита, гарантирано по-специално от член 6, параграф 3, буква d) от ЕКПЧ, възможността обвиняемият да участва в съдебното заседание включва правото му да участва ефективно в съдебния процес срещу него (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 5 октомври 2006 г., *Marcello Viola c/у Италия*, СЕ:ЕCHR:2006:1005JUD004510604, § 52 и 53, и ЕСПЧ, 15 декември 2011 г., *Al-Khawaja и Tahery c/у Обединено кралство*, СЕ:ЕCHR:2011:1215JUD002676605, § 142), като посоченото в тази разпоредба право на обвиняемия да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението представлява специфичен аспект на правото на справедлив съдебен процес, гарантирано от член 6, параграф 1 от ЕКПЧ (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 19 февруари 2013 г., *Gani c/у Испания*, СЕ:ЕCHR:2013:0219JUD006180008, § 36).
- 43 Освен това Съдът е отбелязал, че възможността обвиняемият да се срещне със свидетелите в присъствието на съдията, който в крайна сметка взема решението относно вината или невинността на обвиняемия, е един от важните елементи на справедливия съдебен наказателен процес, тъй като оценката на надеждността на свидетел е сложна задача, която по принцип не може да бъде изпълнена само като се прочетат неговите показания, така както са записани в протоколите от разпитите (вж. в този смисъл решение от 29 юли 2019 г., *Gambino и Нука*, С-38/18, ЕУ:С:2019:628, т. 42 и 43).
- 44 От изложените по-горе съображения следва, че правото на лицата да присъстват на съдебния процес, закрепено в член 8, параграф 1 от Директива 2016/343, трябва да се гарантира по такъв начин, че то да може да бъде упражнено в съдебната фаза на наказателното производство при условия, които отговарят на изискванията за справедлив процес. Така това право не се свежда до гарантиране просто на присъствието на обвиняемия в съдебните заседания, които се провеждат в рамките на водения срещу него съдебен процес, а изисква обвиняемият да има възможност да участва ефективно в този процес и да упражни за тази цел правото на защита, което обхваща правото да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението в посочената съдебна фаза.
- 45 Всъщност, както по същество отбелязва генералният адвокат в точка 43 от заключението си, по-ограничителното тълкуване на член 8, параграф 1 от Директива 2016/343 в смисъл, че правото на лицата да присъстват на съдебния процес, се свежда до това да се гарантира, че обвиняемият може да присъства лично на съдебните заседания, които се провеждат в рамките на водения срещу него съдебен процес, би довело до лишаване на основното право на справедлив съдебен процес от неговата същност.
- 46 При тези обстоятелства следва, на второ място, да се прецени дали член 8, параграф 1 от Директива 2016/343 във връзка с член 47, втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата не допуска наказателен съд да приложи национална правна уредба, по силата на която, когато по обективни причини е невъзможно свидетел да присъства в съдебната фаза на наказателното производство, този съд може да прочете показания, дадени от свидетеля пред съдия в досъдебната фаза на производството, за да се произнесе относно вината или невинността на обвиняемия, включително когато към момента на разпита на свидетеля обвиняемият не е бил привлечен като обвиняем и нито той, нито неговият адвокат са могли да участват в същия разпит.

- 47 Всъщност прилагането на такава национална правна уредба може да накърни правото на лицата да присъстват на съдебния процес, както е дефинирано в точка 44 от настоящото решение.
- 48 При това положение запитващата юрисдикция следва да прецени в съответствие с насоките за тълкуване, предоставени от Съда, дали прилагането на разглежданата в главното производство национална правна уредба е съвместимо с посочените разпоредби от правото на Съюза.
- 49 Всъщност следва да се припомни, че член 267 ДФЕС оправомощава Съда не да прилага нормите на правото на Съюза към определен случай, а само да се произнеса по тълкуването на Договорите и на актовете на институциите на Съюза. Съгласно постоянната съдебна практика Съдът все пак може в рамките на съдебното сътрудничество, въведено с този член, и въз основа на материалите по делото да предостави на националната юрисдикция насоките за тълкуването на правото на Съюза, които могат да ѝ бъдат полезни, когато преценява действието на една или друга от неговите разпоредби (решение от 2 март 2021 г., А.В. и др. (Назначаване на съдиите във Върховния съд — Жалби), С-824/18, EU:C:2021:153, т. 96 и цитираната съдебна практика).
- 50 В това отношение следва да се припомни, че съгласно член 52, параграф 1 от Хартата могат да бъдат налагани ограничения на упражняването на признатите от нея права, ако тези ограничения са предвидени в закон, зачитат основното съдържание на посочените права и свободи и при спазване на принципа на пропорционалност са необходими и действително отговарят на признати от Съюза цели от общ интерес или на необходимостта да се защитят правата и свободите на други хора.
- 51 На първо място, колкото до изискването всяко ограничение на упражняването на основните права да бъде предвидено в закон, то предполага, че възможността да се вземат предвид показанията на отсъстващите свидетели, трябва да бъде предвидена с релевантната национална правна уредба. Такъв, изглежда, е случаят по спора в главното производство, като преценката в това отношение е от компетентността на запитващата юрисдикция.
- 52 На второ място, що се отнася до зачитането на основното съдържание на основните права на обвиняемия, следва да се констатира, че това основно съдържание е зачетено, ако показанията на отсъстващите свидетели могат да бъдат взети предвид само в ограничени случаи, по легитимни съображения и при зачитане на справедливостта на наказателното производство като цяло.
- 53 В това отношение е необходимо да се уточни, че подобна преценка съответства на релевантната практика на Европейския съд по правата на човека, от която е видно, че използването като доказателство на показания на свидетели, събрани в досъдебната фаза на наказателното производство, само по себе си не е несъвместимо с член 6, параграф 1 и параграф 3, буква d) от ЕКПЧ, при условие че се зачита правото на защита, което по принцип изисква да се даде на обвиняемия адекватна и достатъчна възможност да оспори показанията на свидетелите на обвинението и да участва в разпита им в момента на даването на показанията или на по-късен етап (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 15 декември 2015 г., Schatschaschwili с/у Германия, SE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 105 и цитираната съдебна практика).

- 54 На трето място, що се отнася до спазването на принципа на пропорционалност, той изисква ограниченията на закрепени в Хартата права и свободи, които могат да бъдат наложени по-специално с правни актове на Съюза, да не превишават границите на подходящото и необходимо за постигане на преследваните легитимни цели или на необходимостта да се защитят правата и свободите на други хора, като се има предвид, че когато съществува избор между няколко подходящи мерки, трябва да се прибегне до мярката, която създава най-малко ограничения (вж. в този смисъл решение от 8 декември 2022 г., *Orde van Vlaamse Balies* и др., С-694/20, т. 41 и цитираната съдебна практика).
- 55 За да провери дали този принцип е спазен, запитващата юрисдикция следва да прецени дали е налице уважителна причина за невявяването на свидетеля и дали, доколкото показанията на последния могат да бъдат единственото или определящото основание за евентуално осъждане на обвиняемия, съществуват достатъчно компенсирани фактори, по-специално солидни процесуални гаранции, за да се неутрализират трудностите, причинени на обвиняемия и на неговия адвокат поради вземането предвид на посочените показания, за да се гарантира, че разглеждан като цяло, съдебният процес е справедлив (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 15 декември 2011 г., *Al-Khawaja и Tahery c/y Обединено кралство*, СЕ:ЕCHR:2011:1215JUD002676605, § 152, ЕСПЧ, 15 декември 2015 г., *Schatschaschwili c/y Германия*, СЕ:ЕCHR:2015:1215JUD000915410, § 107, ЕСПЧ, 7 юни 2018 г., *Димитров и Момин c/y България*, СЕ:ЕCHR:2018:0607JUD003513208, § 52).
- 56 В това отношение запитващата юрисдикция следва най-напред да провери дали за отсъствието на свидетел на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство е налице уважителна причина като смърт, здравословно състояние, страх да се дадат показания или невъзможността той да бъде намерен, като по отношение на последната хипотеза тази юрисдикция е длъжна да положи всички усилия, които разумно могат да се очакват от нея, за да осигури явяването на същия свидетел (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 15 декември 2015 г., *Schatschaschwili c/y Германия*, СЕ:ЕCHR:2015:1215JUD000915410, § 119—121 и цитираната съдебна практика).
- 57 По-нататък, трябва да се приеме, че показанията на отсъстващ свидетел в съдебната фаза на наказателното производство, когато са допуснати като доказателство в хода на тази фаза, но са събрани преди нея, ще бъдат единственото основание за осъждането на обвиняемия, ако тези свидетелски показания са единственото доказателство срещу него. Това основание следва да се разглежда като определящо, в случай че посочените свидетелски показания са от такова значение, че да могат да обусловят решението по делото, като се има предвид, че ако показанията на отсъстващия свидетел могат да бъдат потвърдени с други доказателства, преценката доколко тези показания са определящи зависи от доказателствената сила на посочените други доказателства, така че колкото по-голяма е последната, в толкова по-малка степен показанията на отсъстващия свидетел могат да се считат за определящи (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 15 декември 2015 г., *Schatschaschwili c/y Германия*, СЕ:ЕCHR:2015:1215JUD000915410, § 123 и цитираната съдебна практика).
- 58 Накрая, що се отнася до наличието на компенсирани фактори, те трябва да дават възможност за правилна и справедлива преценка на достоверността на непроверени свидетелски показания, и се отнасят по-специално до начина, по който разглеждащият делото съд преценява непроверени показания на отсъстващия свидетел, до представянето на непротиворечиви доказателства в съдебната фаза на наказателното производство и до тяхната доказателствена сила, както и до взетите процесуални мерки за компенсиране на невъзможността свидетелят на обвинението да бъде пряко разпитан в съдебната фаза на

наказателното производство (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 15 декември 2015 г., Schatschaschwili с/у Германия, СЕ:ЕCHR:2015:1215JUD000915410, § 125—131 и цитираната съдебна практика, и ЕСПЧ, 7 юни 2018 г., Димитров и Момин с/у България, СЕ:ЕCHR:2018:0607JUD003513208, § 53). Що се отнася до този последен аспект, процесуална гаранция, която може да компенсира трудностите, причинени на защитата поради отсъствието на свидетеля в съдебната фаза на наказателното производство, може да се състои в това, че на обвиняемия или на неговия адвокат е била дадена възможност да участва в разпита на свидетел в досъдебната фаза на това производство (вж. в този смисъл ЕСПЧ, 10 февруари 2022 г., Al Alo с/у Словакия, СЕ:ЕCHR:2022:0210JUD003208419, § 56 и цитираната съдебна практика).

- 59 В случая следва, първо, да се припомни, че по принцип невъзможността даден свидетел да бъде намерен, за да бъде призован в съдебната фаза на наказателното производство, представлява уважителна причина по смисъла на съдебната практика, припомнена в точка 56 от настоящото решение, по-специално когато този свидетел вече не пребивава на територията на съответната държава членка и опитите за намирането му, по-конкретно чрез Интерпол, са останали безуспешни.
- 60 Второ, запитващата юрисдикция следва да провери дали при осъждане на съответните подсъдими решението му може да се основава изключително или в определяща степен по смисъла на припомнената в точка 57 от настоящото решение съдебна практика на показанията, дадени от съответните свидетели в досъдебната фаза на наказателното производство.
- 61 Трето, запитващата юрисдикция следва да прецени дали в случая са налице достатъчно компенсиращи фактори, за да се неутрализират трудностите, причинени на съответните подсъдими и на тяхната защита поради евентуалното вземане предвид като доказателство на показанията, дадени от съответните свидетели в досъдебната фаза на наказателното производство, по смисъла на припомнената в точка 58 от настоящото решение съдебна практика, по-специално възможността за съответните подсъдими и за тяхната защита да участват в разпита на съответните свидетели в досъдебната фаза на наказателното производство и наличието на правно средство за защита срещу евентуално решение за отказ.
- 62 С оглед на всички изложени по-горе съображения на поставения въпрос следва да се отговори, че член 8, параграф 1 от Директива 2016/343 във връзка с член 47, втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска прилагането на национална правна уредба, която позволява на национален съд, когато не е възможно да разпита свидетел на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство, да основе решението си относно вината или невинността на обвиняемия на показанията на посочения свидетел, получени при разпит, проведен пред съдия в досъдебната фаза на това производство, но без участието на обвиняемия или на неговия адвокат, освен ако е налице уважителна причина за невявяването на свидетеля в съдебната фаза на наказателното производство, показанията на този свидетел не са единственото или определящото основание за осъждането на обвиняемия и съществуват достатъчно компенсиращи фактори, за да се неутрализират трудностите, причинени на обвиняемия и на неговия адвокат поради вземането предвид на посочените показания.

По съдебните разноски

- 63 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (трети състав) реши:

Член 8, параграф 1 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство във връзка с член 47, втора алинея и член 48, параграф 2 от Хартата на основните права на Европейския съюз

трябва да се тълкува в смисъл, че:

не допуска прилагането на национална правна уредба, която позволява на национален съд, когато не е възможно да разпита свидетел на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство, да основе решението си относно вината или невиновността на обвиняемия на показанията на посочения свидетел, получени при разпит, проведен пред съдия в досъдебната фаза на това производство, но без участието на обвиняемия или на неговия адвокат, освен ако е налице уважителна причина за неявяването на свидетеля в съдебната фаза на наказателното производство, показанията на този свидетел не са единственото или определящото основание за осъждането на обвиняемия и съществуват достатъчно компенсирани фактори, за да се неутрализират трудностите, причинени на обвиняемия и на неговия адвокат поради вземането предвид на посочените показания.

Подписи